

Olosz Levente

Két világ közti kapocs

Az Új Kelet izraeli évei (1948–1960)

Az *Új Kelet* periodika nyugodtan nevezhető az eddigi leghosszabban fennálló magyar nyelvű cionista újságnak, mivel 1918 óta – egy nyolcéves, kényszerű szünetet leszámítva – a mai napig kiadásra kerül. A kiadvány két politikailag, társadalmilag, de mindenekelőtt földrajzilag elkülöníthető korszakra tagolódik: Az 1918 és 1940 közötti „kolozsvári korszak” és a még le nem zárult „izraeli időszak.” Míg az első korszakról a lexikonbejegyzéseken túl,¹ már született néhány nagyobb ívű, tudományos vagy visszaemlékezésekre alapozott feldolgozás,² addig utóbbiról alig született néhány kisebb áttekintés.³

Kőbányai János nyomán a sajtóra nem csupán egy információs csatornára, sokkal inkább egy kulturális térre tekintek. Ebben a közegben az újságírók, a szerkesztők és külső szerzők személyén keresztül különböző eszmék szivárognak be a szerkesztőségbe, amelyeket saját nézőpontból tárnak a nyilvánosság elé. Az újság és folyóirat mindenekelőtt társadalmi diskurzust teremt. Témákat jelöl ki, kiválasztja az általa reprezentatívnak tartott résztvevőket, megszólaltatja őket, és a saját maga által életre hívott párbeszédet moderálja. Ezen felül az így előhívott szellemi anyagot gondozza, artikulálja és archiválja.⁴

A fenti szempontokat figyelembe véve ábrázolom az *Új Kelet*ben szerkesztőségében követett szerkesztési irányelveket, illetve a lapnak a magyar-zsidó közösségre gyakorolt hatását, a konkrétabb módszertani fogódzókhoz pedig Gyáni Gábor útmutatásait használom, aki a *Médiakutató* című folyóiratban megjelent tanulmányában a sajtó társadalomtörténeti vizsgálatát javasolja. Gyáni a sajtó előállításának és készítésének gazdaság- és társadalomtörténetében, az újságírók szakmai hátterének tanulmányozásában, valamint a tömegkulturámedium-kutatásban lát lehetőséget.⁵ Ennek alapján a tanulmány részét képezi az *Új Kelet* újraindításának politikai-gazdasági részletezése, működtetésének módozatai, az izraeli társadalmi-politikai környezetben betöltött szerepe, illetve újságíróinak társadalmi és szakmai háttere.

MAGYAR NYELVŰ SAJTÓ HÉBER FÖLDÖN

A holokausztot követően megindult a magyar zsidók kivándorlása Palesztinába, 1948-tól Izraelbe. Magyar ajkú vagy valamilyen magyar-zsidó identitással rendelkező bevándorlók nemcsak Magyarországról, hanem az 1918-ban elcsatolt területekről is érkeztek az országba. Míg 1947-ben 30 ezerre, addig 1949-ben 90 ezerre tehető a magyar-zsidó bevándorlók száma.⁶ A magyar ajkú zsidóság társadalmi és kulturális sajátosságai, amelyek a 19. század folyamán alakultak ki, jelentősen hátráltatták integrációjukat az izraeli társadalomba. Ez elsősorban a nyelvtanulásban nyilvánult meg. A kortársak erre vonatkozó beszámolói közül talán a híres izraeli író, Ámosz Oz meglátásai a legbeszédesebbek: „Abban az időben a Méá Seárim peremén éltünk, ahol igen nagyszámú vallásos magyar zsidó lakott, de nemcsak vallásosak. Laikus zsidók, akik még a második világháború kezdete előtt jöttek el Magyarországról. Jöttek még a háború alatt is. Ezek az emberek nagyon kultúraorientáltak voltak. Szenvedtek attól, hogy Jeruzsálemben nem volt opera vagy balett és olyan színház, amit megértettek volna. Attól is szenvedtek, hogy az intellektuális élet akkori egyetlen formájában – az olvasásban és a nyelvi kommunikációban nem tudtak részt venni.”⁷

A több tízezer magyar ajkú bevándorló hírigényeit magyar nyelven 1948-ig szinte egyedül a magyar bevándorló szervezet, a Hitachdut Olé Hungaria (HOH) közlönyei elégítették ki. A tagok informálását szolgáló kiadvány azonban silány szerkesztésben, alacsony példányszámban és a szervezetre koncentrált tartalommal jelent meg. Az *Új Kelet* egykori főszerkesztője, Marton Ernő 1946-ban érkezett Palesztinába, de ekkor még fel sem merült sem benne, sem más vezető személyiségben, hogy a bevándorló szervezet kiadványa mellett más magyar nyelvű sajtóterméket állítsanak elő. Az egykori kolozsvári cionista politikus és üzletember, Fischer József felvette Kasztner Rezsőnek és Marton Ernőnek egy

héber nyelvű napilap létrehozását Jeruzsálemben (ekkor a lapok többsége Tel-Avivban készült), amelyhez az *Új Kelet* gárdája kitűnő alapot biztosította. Befektetők hiányában ő sem látta könnyen kivitelezhetőnek az ötletét.⁸ A magyar hírszolgálat nélkülözhetetlenségét az 1947-ben alijázott Schön Dezső ismerte fel talán először.

A kolozsvári *Új Kelet* egykori újságíróját a háború utolsó évében munkatáborba hurcolták, ahonnan csak iszonyú megpróbáltatások árán sikerült megmenekülnie a felszabadító csapatoknak köszönhetően. A táborban tapasztalta, hogy a tájékoztatás akár a kenyéرنél is fontosabb az emberek számára. Mint írta, a lágerben „senki sem merte ellopni az SS-katonára uzsonnáját, annál inkább az újságot. Információért a KZ-fogoly az életét is hajlandó volt kockáztatni.” A háború után a hontalantáborokban látott viszonyokból biztosra vette, hogy a magyarajkú zsidóság nagy része alijázni fog, s a már meglévő magyar zsidókkal együtt a magyar *jüuv* számarányában képes lesz fenntartani egy magyar újságot. Arra számított, hogy „a *jüuv* közvetlen élet-halál harc előtt áll, amelyben az új *olé* társadalom is részt fog venni – függetlenül attól, hogy ért-e héberül vagy sem. Meg kell tehát magyarázni úgy az arcvonalnak, mint a hátországnak a háború értelmét és célját. Minthogy nincs olyan rendszer, amely lemondhat a tájékoztatásról, biztosra vehetjük, hogy a magyar napilap terve megértésre talál majd az illetékeseknél.”⁹ Ilyen megfontolásoktól vezérelve Schön katonai szolgálata alatt szabadnapjain felkereste Martont givatayimi otthonában, ahol órákat tanakodtak egy magyar nyelvű lap megindításának esélyeiről.

Martont kétségek gyötörték azzal kapcsolatban, hogy mennyiben helyes az új államban egy magyar nyelvű lapot indítani: „Hosszú töprengések és lelkitusák előzték meg az *Új Kelet*nek Izraelbe való újra megjelenését. Ezerszer is feltettük magunknak a kérdést: szabad-e nekünk itt a feltámadó hazában, az újjáéledő héber kultúra közepette magyar nyelvű lapot indítani.” Annak ellenére, hogy ismerte a politikai vezetés elmarasztaló véleményét a kérdésről, mégis belevágott a kivitelezésbe. A döntést két szempont befolyásolta: egyfelől a tömegesen érkező bevándorlók, akiknek tájékoztatásra és nemzeti nevelésre volt szükségük, másfelől az izraeli hadsereg, amelynek kötelékében sok, héberül alig tudó magyar ajkú zsidó harcolt. „A frontokon sokezer magyar nyelvű önkéntes katona szolgált, akik nem tudtak héberül, és így hónapokon keresztül minden információ és cionista felvilágosítás nélkül állottak. Nem tudták, mi történik az országban. [...] Ez súlyos gondokat okozott a hadsereg kultúrosztályának, a Máchtárnak, amely idejében felismerte,

Fuchs Ávrám az *Új Kelet* szerkesztőségében

milyen veszélyeket rejt magában a tudatlanság az informátlanság.”¹⁰ A hadsereg 500 darab előfizetésre tett ajánlatot, amelyeket a katonák között terveztek kiosztani.¹¹

Marton és Schön együtt kezdték el a szervezkedést, azonban a barátaik és korábbi munkatársak többsége megmosolyogta a tervet. Sokan azzal riogatták őket, hogy az újságírók nem fogják árusítani a magyar nyelvű lapot. A háborús állapotok tovább nehezítették a terv megvalósítást. A legnagyobb akadályt a megfelelő nyomdai eszközök beszerzése és a megvásárlásukhoz elengedhetetlen tőke előteremtése jelentette. Régi kollégájukat, Faragó Miklóst győzködték, hogy társuljon hozzájuk, azonban ő csak egy Magyarországon forgalmazandó hetilapra áldozott volna pénzt. Egy baráti ötlettől vezérelve felkeresték Sauber Sándort, aki már évek óta újságkiadásból élt. Heti magazinja, a pesti *Déli Lapok* mintájára készült *Iton Mejubád* (Érdekes Újság) az első színes újság volt a mandátum területén. A nyomtatáshoz ő egy amerikai sokszorosító gépet használt, aminek kezeléséhez nem volt szükség sem ólomra, sem szedőre, sem tördelőre. Mivel lapja a csőd szélére sodródott, hajlandó volt a kiadónak használt szoba felét albérletként kiadni az új magyar nyelvű lap számára.

Ilyen feltételek mellett Marton és Schön az új lapot már együtt is képesek voltak finanszírozni, így a tulajdonrész egyenlően oszlott meg közöttük. Mindeközben a lap nevééről nem tudtak egyezsége jutni. Marton nem akarta az „Új Kelet” nevet használni. A név és mindaz, ami ezzel összefüggött, sokkal becsebb volt számára, semhogy egy ilyen kalandos vállalkozásba belevigye. Kompromisszumos megoldásként az „Izrael” nevet választották. Azonban Schön hosszas rábeszélésére az utolsó pillanatban Marton mégis megváltoztatta a véleményét, így

**Jámbor Ferenc (jobbról a második)
a Bázelen megrendezett
22. Cionista Kongresszuson, 1946.**

végül a jól bevált név mellett kötelezték el magukat.¹²

Az újjáindított lap munkatársait a „kolozsvári gárdából” verbuválták. Az *Új Kelet* kolozsvári szerkesztőségének tagjai kivétel nélkül túléltek a háborút, és szinte hiánytalanul Palesztinába emigráltak. Ám az új hazájukban csak keveseknek jutott osztályrészül olyan egzisztencia esélye és megbecsülés, mint amelyben Erdélyben részesültek. A legsanyarúbb életutat Hátszegi Ernő járta be, aki a kolozsvári gettó felállítása után feleségével, kisfiával és újszülött kislányával átszökött Romániába. Innen a Kazbek nevű hajón alijázott. Az Afikim kibucban telepedett le, ahol megírta a *Kazbek* című könyvét, amely a magyar zsidóság tragédiáját mutatta be a palesztinai publikumnak. A könyvet az olvasók nem kapkodták el, így a kiadást sikeres írói karrier nem követte. Hátszegi építkezéseken vállalt munkát, hogy családját el tudja tartani. 1947 tavaszán Bné Brákban, egy épülő malom ötödik emeletéről lezuhant, és életét veszítette.¹³ Diamant Elemér a háború alatt Dél-Erdélyben maradt, majd 1944-ben, kihasználva egy kivándorlási lehetőséget, családjával elhagyta az országot. Kalandos utazás után (Isztambulból először Aleppóig, majd Haifáig vonattal szállították, onnan az angol hatóságok gyűjtőtáborba hurcolták) egy gyémántfeldolgozó munkásbűféjének üzemeltetésével szerezte meg a napi betevőt, két nagyobb fia pedig egy gyárban dolgozott. Később rokonai és barátai közbenjárásával kisebb lakáshoz jutott, és egy nánájai bankban éjjeliorként kapott állást.¹⁴

A korábban kivándorolt munkatársak jobb esélyekkel zárkóztak fel a héber kultúrkörnyezetben és a személyes ismeretség alapján szerveződő helyi

munkaerőpiacon. Jámbor Ferenc feleségével 1941-ben érkezett Palesztinába, majd rövid ideig a Dália kibucban telepedett le. Először a Zsidó Ügynökség, majd a Tel-Avivi Városi Tanács alkalmazottja volt, 1943-tól pedig az *Al Hámimár*, vagyis a Hásomer Hácáir mozgalomhoz közel álló napilap kötelékébe lépett. Tárcái nagy népszerűségnek örvendtek, ennek elismerésül később megkapta a Szokolov újságírói díjat.¹⁵ A Hásomer Hácáir aktív tagjaként tevékenykedett, Martonnal közösen részt vett a 22. Cionista Kongresszuson. 1947-ben *sliah* (küldött)¹⁶ minőségben utazott vissza Budapestre, ahol fiatal zsidók kivándorlását szervezte. Hamarosan kiutasították az országból, mivel elég vehemensen vette ki a részét a hitközség elleni küzdelmekből.¹⁷ Barzilay István 1938-ban az *Új Kelet* tudósítójaként utazott Palesztinába, majd a zsidótörvényeket látva nem tért vissza Erdélybe. A Zsidó Ügynökségnél kapott állást, a HOH-on keresztül pedig bekapcsolódott a magyar-zsidó közéletbe. Eközben az újságírói hivatásáról sem kellett teljesen lemondania, mivel egy héber újság időnként közölte a cikkeit. A függetlenségi háborúban a polgárőrségnél teljesített szolgálatot.¹⁸ Kasztner Rezső, aki az izraeli rádió magyar adása mellett a *Jövő* című lapot szerkesztette, és kormánytisztviselői feladatokat is ellátott, az *Új Kelet* szerkesztésében is részt vállalt.

Az újraindított lap első munkatársai e körből kerültek ki, így a magas szakmai nivó már kezdettől fogva biztosítva volt. Éjszakai szerkesztőnek Diamant Elemért és Barzilay Istvánt hívták meg. Mindketten lemondtak biztos állásukról. Fuchs Marcell, aki azelőtt az *Új Kelet* szatmári képviselőjeként ügyködött, vállalkozott a nyomdagép kezelésére. Az első szerkesztőséghez még becsatlakozott Kolb Jenő¹⁹ is, az *Al Hámimár* magyar származású munkatársa, aki félnapos szerkesztőségi munkát vállalt. Ő nemsokára kilépett a laptól, és a tel-avivi múzeum igazgatója lett. Ugyancsak félnapos munkát vállalt Grosz Ezra is, a Bár Ilán Egyetem későbbi tanára. Marton főszerkesztőként, Schön felelős szerkesztőként került fel a címlapra.

Izraelben az *Új Kelet* 1948. augusztus 11-én jelent meg először. Mivel a lap által évtizedekig hirdett cionista célkitűzés Izrael állam megalakulásával megvalósult, a zsidó államban azt az új feladatot vállalta magára, hogy a héberül nem olvasó magyar anyanyelvű *olék*, vagyis bevándorlók számára biztosítsa a tájékozódást, ezáltal segítve a beilleszkedésüket az izraeli társadalomba.

Az *Új Kelet* első számában a következőképpen indokolták a lap elindítását:

„Az utóbbi hónapokban sok ezer magyar nyelvű új *olék* érkezett az országba, aki nem tud héberül [...],

így teljesen el vannak zárva az újságolvasás, ennél fogva a tájékozódás és informálódás lehetőségeitől. Ez nemcsak a gazdasági életbe való beilleszkedésüket nehezíti meg, de úgyszólván lehetetlenné teszi, hogy lelkileg beolvadjanak az ország szellemi és politikai életébe, hogy maradéktalanul azonosuljanak Izrael államának céljaival, ideáljaival és hétköznapi gondjaival. Valósággal fájdalmas látvány, milyen tétován és idegenül mozognak ezek az új *olék* a palesztinai élet labirintusában [...], nemcsak nyelvét nem értik, de lelkét sem.”

Úgy vélték, hogy a megoldást az integráció elősegítése jelentheti. A főszerkesztő szavaival élve a lap célja az volt, hogy „a magyar nyelvű zsidóságnak ezen tömegeit a perifériákról az izraeli élet lüktető központjai felé vezesse, hogy segítségükre legyen megtalálni a legrövidebb utat, amely az új zsidó élet teljességéhez, a nemzet egyetemes céljaihoz, a héber kultúrához és a *jšuv* lelkéhez vezet”.²⁰

Szokatlanok tűnhet az alapítóknak az az elképzelése, miszerint a magyar zsidókat magyar nyelven integrálják a héber nyelvű ország életébe. A hiányos nyelvismeret azonban nem hagyott más választást, valamint nem példa nélküli lépést hajtottak végre. 1945-ben a német-zsidó bevándorlók saját német nyelvű napilapot létesítettek *Israel-Nachrichten* néven, válaszul a veterán zsidó közösség kirekesztő magatartására, valamint ragaszkodásul saját – felsőbbrendűnek gondolt – kultúrájukhoz és értékrendjükhez.²¹ Mindazonáltal ezt az álláspontot nem mindenki tartotta helyénvalónak. Igaz, hogy kezdetben a hadsereg egyik ezredesének közbenjárására sikerült a kiadási engedélyt megszerezniük, de a hivatalos szervek nem nézték jó szemmel egy magyar lap kibontakozását, ellenérzésüket pedig a lap elé állított akadályokkal fejezték ki. Például azzal, hogy az első években a szerkesztőség nem kapott telefonvonalat, így illegális úton telepítettek egyet.²²

A nehézségekkel párhuzamosan azért el tudtak könyvelni részsikereket, köszönhetően annak, hogy egyre több, magyarul értő bevándorló vette kézhez a lapot, valamint a hadsereg megrendelése is gyarapodtak. Az olvasók látták, hogy tapasztalt újságírói gárda áll a vállalkozás mögött, miközben a katonák körében is mind nagyobb érdeklődés mutatkozott a lap iránt, így a rendelést is növelték. Míg kezdetben 500 példányra fizettek elő, addig októberben már naponta 1600 darabot szállítottak a hadseregnek.²³ A főszerkesztőt az egyre növekvő érdeklődés meggyőzte munkája fontosságáról és szükségességéről, ahogy arról a lap fennállásának féléves évfordulóján is beszámolt: „[A] hadseregünk kultúrosztálya az *Új Kelet* megjelenésének első

percétől kezdve megkülönböztetett figyelemmel fordult a lap felé, és abban a magyar nyelvű zsidó katonák informálásának és nevelésének egyik legfontosabb eszközt látta. A hadsereg kultúrosztálya ma már sok száz példányban fizet elő az *Új Keletre*, és lapunk az összes csapategységénél megtalálható. [...] Ebben a tényben látjuk létünk és küldetésünk legerősebb igazolását, ez ad erőt és belső elégtételt munkánk tovább folytatásához és erre a bizalomra akarunk méltóknak bizonyulni a jövőben is.” A fejlődés a lap küllemére is kihatott, féléves fennállását követően a szegényes gépírást sokszorosításról átérték a nyomdai előállításra, így az rendes lapformátumban jelenhetett meg.²⁴

Az első számban kitűzött célokat követve az *Új Kelet* elsősorban Izrael belügyeire, nagyrészt politikai kérdésekre fordított figyelmet, de nem maradt el a gazdasági, társadalmi, valamint az országot érintő külpolitikai történésekről közölt elemzések sem. Az eseményekről a tudósítások, a belföldi hírszolgálat, valamint a külföldi távirati irodák alapján adtak hírt. Emellett a napirenden lévő, de vitatott kérdésekben elemzéseket, véleménycikkeket közöltek. Megkülönböztetésben részesült még a magyarországi – kisebb részben a romániai – bevándorlás, valamint a már megérkezettek helyzete. Nagy reményeket fűztek a magyarországi zsidók tömeges kivándorlásához, feltéve, ha a Kelet-Európában létrejött népi demokráciák ezt megengedik nekik. Örömmel és részletesen számoltak be minden nagyobb *alija*-csoportról,²⁵ amely az országba érkezett.

A bevándorlók izraeli identitásának formálására nemcsak a releváns híreket és az államot dicsőítő propagandát szánták, hanem héber nyelvleckékkel is oktatták az olvasókat. A rovat indítását a következőkkel indokolták: „más *olék*-csoportnál is súlyos probléma a héber nyelvtudás, a magyar *olék*knál még súlyosabb. Általános vélemény szerint héber nyelvtudás tekintetében a magyar ajkú *olék* állanak a leggyengébben. A közös nyelv hiánya – sajnos – sok félreértésre ad alkalmat. Válaszfallakat állít fel magyar ajkú és más zsidók között. A magyar *olék* kisebbrendűségi érzésének – és annak az érzésnek, hogy őt tudatosan mellőzik – nem kis része van a hiányos nyelvtudásnak.”²⁶

A nemzetépítést prioritásként kezelő kormányzó Mápáj párt a héber nyelvet az új bevándorlók egybeolvasztására akarta használni. Ben-Gúrión „kulturális kötőanyagként” tekintett a nyelvre, amely egybeforrasztja a diaszpóra különböző törzseit.²⁷ Az idegen nyelven kiadott újságok akadályozták a héber nyelv szupremáciájának kialakulását, ezért a kormány igyekezett csökkenteni a részarányukat. Alternatív információforrásként az *Omár* című újsá-

got ajánlotta, amely a bevándorlók részére egyszerű nyelvezettel, valamint pontozott héber betűkkel íródott.²⁸ 1950-ben a font gyengülése miatt az exporton keresztül beszerzett papír ára jelentősen megrágult, aminek következtében a kormány csökkentette a behozott papír mennyiségét. A papírhány az újságkiadókat a terjedelem korlátozására kényszerítette. A héber sajtó indulatos cikkekben követelte, hogy a korlátozások csak az idegen nyelvű sajtóra vonatkozzanak, mivel ezek az ország számára problémát és többletkiadást jelentenek, miközben hátráltatják az új bevándorlókat a nemzet nyelvének elsajátításában. A héber nyelvű sajtó, így a *Mááriv* és a *Dávár* hasábjain felelőtlen, értelmetlen és az állami javakat elpazarló vállalkozásnak bélyegezték a legolvasottabb magyar nyelvű napilapot, az *Új Keletet* is.²⁹

A követelések célt értek, mivel a kormány papírhányra hivatkozva megtagadta az *Új Kelet* papírkvótájának emelését. Emiatt a magyar lap tulajdonosai arra kényszerültek, hogy többszörös áron a feketepiacról szerezzék be a szükséges papírmennyiséget.³⁰ A kényszermegoldás csak ideiglenesen biztosította az ellátást: 1950 augusztusában a heti oldalszámot 36-ról 28 oldalra csökkentették, ami egyes napokon csupán kétoldalas újságot jelentett. A csökkent oldalszám mellett kevesebb lapszámot tudtak nyomtatni, ezért egyre gyakoribbá vált, hogy délelőtt 10 órára a lap a legtöbb kioszkból elfogyott.³¹

Marton Ernő politikai kapcsolatain keresztül kérte a kormányt a papírkvótájuk felemelésére, ám az hajthatatlannak mutatkozott. Végül Marton nyilvánosan kritizálta a döntést. Magyar mellett héberül is megjelent cikkében a sajtót olyan minimumként emlegette, amely a „kenyérrel egy színvonalon áll”, és még a külkereskedelmi deficit leküzdésére hivatkozva sem szabadna korlátozni. A héber nyelvű sajtó támadásaira válaszul az idegen nyelvű sajtó szükségessége mellett sorakoztatott fel érveket. Az anyanyelvi felvilágosítást azért tartotta fontosnak, mert a bevándorlók a szocialista országokban nem részesültek cionista nevelésben, a héber sajtó pedig ezt a munkát elvégezni nem tudja, egyszerűen azért, mert az új *olé* nem tud héberül. „Ezt a fontos munkát csak olyan lap képes kivitelezni, amely ismeri az illető *olé*-kategóriák lelki struktúráját. A tudatlanságban és tájékozatlanságban maradt állampolgárok könnyű prédái a szélsőséges, destruktív mozgalmaknak és politikai spekulációknak, így fenyegetést jelentenek az államra” – érvelt Marton. Vagyis az ország számára jóval előnyösebb, ha a bevándorlók egy magyarul szerkesztett cionista és az állam törvényeinek tiszteletére oktató lapot olvas-

nak, mintsem áldozatul essenek a destruktív, magyar nyelven is terjesztett ideológiáknak.³² Marton politikai nézeteit ismerve a destruktív áramlatok alatt minden bizonnyal a kommunizmust és a szélsőséges nacionalizmust értette.

A papírhány az év végére megoldódott, így az *Új Kelet* visszaállt a megszokott formátumra, ám továbbra is heves támadásokat kellett elszenvednie a héber kultúra szószólóitól. A héber nyelv elsőbbségét mindenki másnál hangosabban hirdető Ben-Gúrión visszautasította az *Új Kelet* újságírójának egyik interjúmegkeresését, amelyben a miniszterelnököt a magyar zsidóságról kérdezték volna. Az újságírónak küldött válaszában Ben-Gúrión elutasítását azzal magyarázta, hogy „nincs különbség néptörzs és néptörzs között. Az ország minden állampolgárának részt kell vállalnia az ország építésében”.³³ Intézményes formában 1954-ben a héber könyv- és lapkiadók léptek fel az idegen nyelvű sajtó ellen. A *Mááriv* című napilap főszerkesztője, Ezriel Kárlábách vezetésével a Héber Újságírók Egyesületén belül a héber nyelv terjesztését szorgalmazó bizottságot alakítottak. Az idegen nyelvű sajtó gazdasági előnyét alátámasztó sajtópiaci elemzés után egy olyan törvényt javasoltak, amelynek értelmében a különböző nyelveken megjelenő újságok cikkeit teljes terjedelmükben héber fordításban is közölni kell.³⁴ A felvetett szabállyal járó anyagi terhek minden bizonnyal a legtöbb nem héber kiadvány végét jelentették volna. A magyar nyelvű sajtóban sorra jelentek meg a magyar újságírást védő cikkek. Ezek a héber nyelv elsőbbségét nem vonták kétségbe, de a már jól ismert érveket hangoztatva a saját igazukat védték.³⁵ Egyes parlamenti képviselők a héber újságírókkal azonos állásponton álltak, de a Mápáj párt vonakodott megszavazni az idegen nyelvű lapok kiadását ellehetetlenítő törvényt.³⁶ Az *Új Kelet* és a hasonló csónakba evező többi kiadvány fellelegezhetett.

Az idegen nyelvű sajtókiadványok elleni drákói szigor elmaradása annak tudható be, hogy a kormányzó párt a kérdésben ambivalens magatartást tanúsított. Míg a miniszterelnök és a kormány elvben ellenezte az államnyelvtől eltérő sajtókiadást, a gyakorlatban a Mápáj is hasonlóra kényszerült. Az új bevándorlók hatalmas választói csoportot képviseltek, és a legtöbbjüket a pártok csak az anyanyelvükön tudták megszólítani. A pártok a magyarul beszélő *olék* szavazatának megszerzéséért magyar tagszervezeteket hoztak létre. Ezek a csoportok magyar nyelven, saját rendezvényeken, sokszor saját kiadványokkal csábították magukhoz a potenciális szavazókat.³⁷ Ezek a párttagozatok és kiadványaik jellemzően csak a választások idején működtek.

A Mápáj magyar nyelvű tagozatának hetilapja *A Jövő* címet viselte. Első száma 1948. december 30-án jelent meg Kasztner Rezső szerkesztésében, majd 1952-ben *Az Időre* változtatta nevét, 1955 nyarán pedig megszűnt. A hetilap a magyar zsidó bevándorlók társadalmi és politikai nehézségeivel foglalkozott, megoldást pedig a kormánypárt szocialista-cionista ideológiáján keresztül kínált számukra. Szintén stabil szervezeti keretekkel bírt a Progresszív Párt magyar részlege, amely állandó előadásokkal és politikai gyűlésekkel tartotta fent az érdeklődést.³⁸ A Progresszív Párttól elvált Általános Cionisták (Klálcionista Párt) magyar nyelvű csoportját Chug Kadima néven tartották számon. A szervezetet az *Israeli Képeslap* című hetilap támogatta, annak előadásairól, működéséről rendszeresen beszámolt.³⁹ A vallásos párt, a Mizrachi, valamint a Mápám magyar nyelvű csoportjai szervezettségben elmaradtak vetélytársaikétól.⁴⁰

Az *Új Kelet* az összes magyar ajkú zsidó lapja kívánt lenni, tekintet nélkül az olvasók politikai, vallási és származási hovatartozására. Ebből kifolyólag a lap politikailag függetlennek nyilvánította magát, fejlécén is ez a megnevezés szerepelt. A szerkesztőség számára a pártatlanság zálogát a kimerítő és tárgyilagos tájékoztatás adta. A belföldi eseményekről, külpolitikáról, valamint a napirenden lévő kérdésekről az összes álláspontot ismertették. E cél érdekében külön rovatot indítottak, amely először az „Izraeli lapszemle” majd „Az újságokból” nevet viselte. Ezekben napról napra közölték mind a független, mind pedig a különböző pártállású lapok vezércikkeit az agudista *Hámodiától* a független *Háárecen* át a kommunista *Kol Háámig*. A politikai pártok befolyásától Marton Ernő úgy védte meg a lap függetlenségét, hogy kampányidőszak alatt a pártoknak lehetővé tette propagandamellékletek szerkesztését. Az *Új Kelet* az anyagokat kinyomtatta és a lappal együtt eljuttatta az olvasókhoz, a nagyközönség pedig tisztában volt azzal, hogy az adott melléklet melyik pártcsaládhoz tartozik. Így a lapot nem lehetett elfogultsággal vádolni, miközben komolyabb bevételhez juttatta a kiadót. Továbbá választási időszakban a lapot ellepték a különböző pártok magyar ajkúakhoz szóló felhívásai. Ilyenkor nem voltak ritkák azok a címek, hogy „Ki védi meg a magyar *jüuv* érdekeit?”⁴¹

A széles olvasóközönség megtartását legfőképpen a kibővített újságírócsapat jellege segítette elő. A szerkesztőségről Schön Dezső így nyilatkozott: „Összetételében ez a gárda az izraeli társadalom keresztmetszetét adja. A lap hasábjain szóhoz jutnak a különböző társadalmi rétegek, a különböző politikai irányzatok, az ellentétes vallási és szellemi-er-

Az *Új Kelet* szerkesztőségi értekezlete, Marton Ernő halála után, 1965-ben. J
obbról: Schön Dezső, Horowitz Tivadar (korrektor), Marton Giezella, Dán Ofry (áll), Barzilay István, Fuchs Ávrám (áll), Benedek Pál, Salamon Mihály, Arad Gideon és Zoltán Dezső.

kölcsi áramlatok képviselői. Az *Új Kelet* nem lehet egy darabból vésett, monolitszerű lap, mert az olvasóközönsége sem az. Ezért számolunk be egyformán a chábád hászid mozgalomról és a Hápoel Petach-Tikva eseményéről.”⁴²

A két szerkesztő-tulajdonos politikai nézetei egyáltalán nem hatottak a napilap szerkesztésére, mindamellett saját, a belpolitikát kommentáló cikkekben nem palástolták véleményüket. Néhány esetben Marton saját pártja, a Progresszív Párt nézeteit véleménycikkben adta közzé, de közben politikai álláspontjával ellentétes cikkek megjelenését is jóváhagyta. A kormányzó pártot Danzig Hillel, a szélsőbaloldali Mápám pártot Jámbor Ferenc képviselte. Mindketten pártjukhoz közel álló héber lapokban is publikáltak. A jobboldali Héru párttal Sauber Sándor szimpatizált.⁴³ Miután héber kiadványa teljesen megszűnt, ő is az *Új Kelet* egyik állandó munkatársaként kezdett dolgozni.

A magyar *jüuv* megosztottsága vallási téren volt a legszembetűnőbb, így olyan írókat hívtak meg a laphoz, akik az ortodox zsidóság szempontjából is kiértékelték a napi eseményeket. Ekképpen került a laphoz Salamon Mihály és Löwenkopf Kálmán. Salamon a Mizráhi párt vezető tagjaként tevékenykedett, de állandó munkahelye a magyar lap szerkesztőségében volt. Salamon olyan vallási kérdésekről elmélkedett, mint a világ keletkezése vagy a *szukkot* ünnepe. Az ünnepek alatt Marton Ernő többször küldte őt Cfátra, hogy ott szerezzen új eseményeket a cikkek megírásához.⁴⁴

Löwenkopf Kálmán Salamonhoz hasonlóan gyerekkorától vallási nevelésben részesült, majd rabiként folytatta pályafutását, de közben az újságírói

**Az Új Kelet szerkesztőségének néhány tagja
valamikor a 70-es években.
Balról: Rubin Vera gépíró, Székely István, a lap haifai tudósítója, Dán Ofry,
Fuchs Ávrám, Pataki László**

munkába is belekóstolt.⁴⁵ Az *Új Kelet*nél szintén a vallásos olvasók igényeit elégítette ki. Írásaiban a modern életvitelből származó vallási bajokat boncolgatta, az általános kérdésköröket a Tóra és Talmud alapján vette gondos elemzés alá. Az olvasók tőle tudhatták meg, hogy a szent szövegek miként vélekednek az alkoholról, vagy az Izrael túléléséhez elengedhetetlen fegyverekről. A két állandó munkatárs mellett Krausz Naftali modern-ortodox szemléletű újságíró jelentetett meg tanulmányokat, így például a hetedik évben parlagon hagyott föld kérdéséről. A lapban Herskovits Fábiánnak, a Dohány utcai zsinagóga volt rabbijának írásait is olvashatjuk, aki véleménycikkeiben az ország és a magyar *jéw* vallási megosztottságáról elmélkedett.

A szerkesztési irányelvek kiválóan beváltak, s a lapot nagyobb tömegek kezdték vásárolni. Az *Új Kelet* példányszámai az 50-es években egyes héber lapok eladási számával vetekedtek. Mivel Izraelben a kiadókat nem kötelezték a lapforgalom bejelentésére, így hivatalos számadatok nem elérhetők. Az *Új Kelet* esetében egyes visszaemlékezők napi harmincezres példányszámot említenek,⁴⁶ míg a kortárs források visszafogottabb adatokat adtak meg. Ezriel Kárlábách 1952-ben a magyar lap napi példányszámait 6800 darabra becsülte,⁴⁷ de közben elismer- te, hogy az általa megadott számok elmaradnak a valós adatoktól. Összehasonlításképpen saját, a legtöbb eladott példánnyal bíró *Mááriv* napilapja számát 33 000 példányban, a második legolvasottabbét, a *Dávárét* 25 000 darabban adta meg.⁴⁸ Egy magyar diplomata 1960-as jelentésében 20-25 ezres példányszámról számolt be.⁴⁹ Az 50-es években talán ez állt a legközelebb a valósághoz, azzal a ki-

egészítéssel, hogy hét közben 15 000, hétvégén 25 000 példányt adhattak el.⁵⁰ A magas eladási számok egyben nagyobb bevételhez is juttatták az újságot, így az megengedhette magának a nagyszámú újságíró és a világ nagyobb városaiból közvetítő tudósítók alkalmazását. Az *Új Kelet* az európai és amerikai nagyvárosokba is eljutott. A profitábilis vállalkozásából a két tulajdonos tisztességes jövedelemre tett szert.⁵¹

Jámbor Ferenc, a kolozsvári szerkesztőség egykori tagja, később csatlakozott a laphoz, és párhuzamosan továbbra is írt a Mápám héber nyelvű kiadványaiba. Írásaiban többnyire Izrael fontosabb társadalmi, közegészségügyi, politikai bajairól értekezett. A második világháború után Londonba emigrált Kaczér Illés keresetét az *Új Kelet*be küldött cikkekkel egészítette ki. Mivel Marton Kaczért a legnagyobb zsidó írók közé sorolta, saját tárcát ajánlott számára.⁵² A „Londoni levelek” több éven keresztül nyújtottak bepillantást az izraeli olvasóknak Kaczér mély iróniával színezett mindennapjaiba, és az angol közélet kiemelkedő eseményeibe. Az 1950-es évek közepén Kaczér egyre gyakrabban jelent meg a lapban, először visszaemlékezését, majd *Három csillag* című regényét közölte.⁵³ Miután Kaczér 1959-ben Izraelben telepedett le, haláláig állandó rovatokkal tért vissza az *Új Kelet* családjához.⁵⁴ Faragó Miklós szintén rendszeres cikksorozattal jelent meg, igaz, ő nem lett állandó munkatárs. Érdekesebb külpolitikai történésekről és a nemzetközi politika színeváltozásairól az erdélyi mozgalomban nevelkedett Feuerstein Emil tudósított. Feuerstein szintén tapasztalt palesztinai újságírónak számított, 1935-től élt és dolgozott a mandátum területén. Az újságírás mellett több tucat kötetet adott ki a judaizmus és a magyar zsidóság világkultúrában vállalt szerepéről. Legfontosabb műve a négykötetes *Egy marék virág*, amely a Magyarországról elszármazott zsidó tudósokat és írókat szedte csokorba.⁵⁵

A lap szellemi környezete vonzotta a fiatal újságíró-tehetségeket. A főszerkesztőt arról ismerték, hogy szobája nyitva állt mindenki előtt, és ezzel többen is „visszaéltek.” Marton két évtizedes főszerkesztői tapasztalatának köszönhetően azonnal felismerte a tehetséges írókat, és általában munkát ajánlott számukra. Akiben nem látott potenciált, azt elmarasztalta, és más szakma fele terelte.⁵⁶ 1949-ben Kishont Ferenc, fiatal bevándorlónak adott lehetőséget humoros írásainak közzlésére. Lampel Tamás (Tomi Lapid) tudósítóként kezdte meg újságírói pályafutását a lapnál.⁵⁷ Az 50-es évek elején két karikaturista, Gárdos Károly (Dosh) és Jákov Farkas (Zeev) kezdte karrierjét az *Új Kelet*nél. Ironikus rajzaik kitűnően kiegészítették a visszás poli-

tikai eseményekről és az egyedi társadalmi jelenségekről írottakat. Az 1950-es évek közepére már mindannyian az egyik legnagyobb izraeli napilap, a *Mááriv* szerkesztőségébe katapultáltak. A héber lap irányvonalában és tartalmában a „magyar” túlsúlyt az olvasóközönség is érzékelte, és hamarosan a „magyar maffia” megnevezést ragasztották a négyesre.⁵⁸

Dán Ofry az *Új Kelet* legfiatalabb munkatársának számított. 1949-ben alijázott, majd a Héber Egyetemen közgazdaságtudományi diplomát szerzett. Nem sokkal az egyetem elvégzése után csatlakozott az *Új Kelet* szerkesztőségéhez, először mint a lap amerikai tudósítója, majd állandó újságírója. Miután az Egyesült Államokból visszatért, Kneszet-tudósítóként működött, és politikai elemzéseket írt. A fiatal nemzedékhez tartozott Székely István is. Ő párizsi egyetemeken tanult, majd 1941-ben Szíriából gyalogolt Palesztináig, ahol a világháború elején a francia hadsereg önkénteseként teljesített szolgálatot. Az *Új Kelet*-nél 1953-tól kezdett haifai tudósítóként dolgozni, de változatos riportjaival, novelláival és műfordításaival is felhívta magára a figyelmet.⁵⁹ A külpolitikai elemzéseket az 1952-ben csatlakozott Arad Gideon vette át. Rovata „Az események margójára” címet viselte. Ebben olyan témákba nyújtott mélyebb betekintést, mint Egyiptom és Szíria lehetséges szövetsége vagy a Mápám és a szír szocialisták együttműködése.⁶⁰ Fuchs Ávrámot 1955-ben vette fel Marton Ernő, miután közölte tudósítását egy katonai eseményről.⁶¹ Benedek Pál 1956-ban emigrált Izraelbe, és két évvel később már az *Új Kelet*-be írt cikkeket, később állandó munkatárssá léptették elő.

Az *Új Kelet* szakrovatait a témához értő vendégszerzők vagy külső munkatársak írták. Dückstein Zoltán a lap sportrovátát vezette. Magyarországon testnevelőtanárként és az olimpiai tornászcsapat vezetőjeként széles körű ismeretekkel rendelkezett az élsport terén.⁶² Pataki László a szinte a lap kezdetétől állandó, klasszikus koncerteket ismertető „Zeneélet” című rovatot írta. Somogyi Andor, szintén frissen az országban került *olé* 1959-ben indította útjára az újság technikai rovatát, a „Műszaki híradó”-t. Somogyi ismeretlenül jelent meg a főszerkesztőnél, aki látta az ifjú hozzáértését és elhivatottságát, így azonnal felajánlotta neki a lehetőséget.⁶³ Marton felesége, Marton Gizella lett az újság színikritikusa, miközben adminisztrátori feladatokat is vállalt a szerkesztőségben, ezzel is megkönnyítve férje dolgát. Kaczér Illés szerint Marton Gizella mindennap kora reggel bejárt a szerkesztőségbe, hogy a lapcsinálás ügyes-bajos dolgait elvégezze.⁶⁴

A főszerkesztőnek köszönhetően olyan szépírók munkái is helyet kaptak a lapban, akik szerették

volna megmutatni tehetségüket a széles nyilvánosság előtt. Ilyen írói kvalitásokkal rendelkezett többek között Stark Valéria, Gács Teri és Szenes Erzsébet.⁶⁵ Miron Eszter, Izraelbe vándorolt, nyugatdunántúli holokauszt túlélő – aki nem melleleg később a magyar *jüuv* prominens személyévé vált – egy nekrológ megjelentetésével próbálkozott. Története nemcsak Marton főszerkesztői gyakorlatát mutatja, hanem a szerkesztőségben uralkodó hangulatról is árulkodik: „Írtam Cvikáról [hajdani kedvese, aki elesett a függetlenségi háborúban] egy megemlékezést, »Emlékkoszorút Cvikának« címmel, és ezt elküldtem az *Új Kelet*-be. Akkor nem tettek be. Utána még egyszer kértem, de nem jutott el az írásom a Marton Ernőhöz. Majd beszéltem vele, valahol a Táhánát Merkázitnál [Központi Autóbuszállomás] lent, ottan volt egy szerkesztőség, irtó sötét volt, s tele volt asztalokkal, emberekkel, de én a legszebb palotának éreztem. Akkor bejutottam Marton Ernőhöz. Megkértem, hogy tegye be ezt a cikket, nem értem, hanem Cvika végett. És akkor megjelent a cikkem, de nagyon gyönyörűen, szépen, főnt. Utána írtam még valamit, és azt is betette. És még egy más alkalommal Székely István – ő is egy újságíró volt – elvitt engem a szerkesztőségbe. Akkor már átmentek egy másik helyre, az *Új Kelet* egy párszor változtatta a helyiségeit. Akkor már egy kicsit civilizáltabb helyzet volt. Már rendes szobák voltak, három-négy asztal, és esetleg ha egy külön sarka volt valakinek, az már egy felsőbbrendű ügy volt. Akkor nekem Marton Ernő a következőket mondta szóról szóra: »Eszterke az *Új Kelet* hasábjai a rendelkezésére állnak.« Hát nem kell, hogy mondjam, hogy elolvadtam a boldogságtól.”⁶⁶

Nem tér el sokban Itamár Jáosz-Keszt, izraeli költő beszámolója sem első könyvének kiadásáról, amelyben Marton segédkezett: „Bementem az *Új Kelet*-be, ahol a régi Táhánát Merkázit volt, és ott volt a kiadó, ott volt az *Új Kelet*, és a nyomda is ott volt mellette. Akkor sokan dolgoztak az *Új Kelet*-ben, és bementem egyszer, hogy megkérdezzem Marton Ernőt, akinek híre volt a magyar ajkú zsidó körökben, nagyon jó neve volt, hogy mit szólna ahhoz, ha én csinálnék egy antológiát a magyarországi zsidó költőkről. Nagyon biztatott, de utána kérdeztem, hogy lehetséges lenne-e, hogy az *Új Kelet* átvegyen néhány példányszámot, az előfizetők számára. Végül nem lett belőle semmi. Marton Ernő nem foglalkozott ilyen mindennapi kérdésekkel, tulajdonképpen nagy merészség volt itten kiadni egy ilyen napilapot. Általában úgy beszéltek róla, mint Marton Ernő nagy tette. Személyileg nagyon kedves volt, legalábbis hozzám, és ő írta az előszót ehhez az antológiához.”⁶⁷

Az *Új Kelet* arculatát vitathatatlanul a főszerkesztő határozta meg. Fontosabb, az országot és a magyar *júsvot*ot érintő eseményekről kivétel nélkül mindig vezércikkben mondott véleményt. Chaim Weizmann hosszú nekrológban búcsúztatta, felidézve találkozásuk történetét és barátságuk részleteit. Marton Weizmann személyét és munkásságát Herzlre hasonlította. Herzlre mint álmodozóra, látnokra, a cionista keretek kialakítójára tekintett, míg Weizmannban a tettek emberét látta, aki kitöltötte az elődje által felállított kereteket.⁶⁸ Az 1956-os háborús hangulatban Marton nyugalomra és az indulatok megfékezésére intett. Hosszasan sorakoztatta érveit a béke megőrzésének fontossága mellett: „[H]a sikerülni fog a következő 10-15 évben megőrizni a békét, ezt a nyugtalan, labilis, minden pillanatban felborulással fenyegető békét, amelyben ma élünk, akkor átmentettük Izrael államát a jövőbe, az örökkévalóságba.”⁶⁹

A kolozsvári hagyományokat követve *ros havána* ünnepén (zsidó újév), terjedelmes cikkben tekintette át az elmúlt esztendő fontosabb eseményeit és a zsidó nép világhelyzetét. Az összefoglalók kezdetben letargikus képet festettek a bevándorlás okozta nehézségekről, valamint a kelet-európai államszocialista országok zsidóellenes politikájáról. Persze minden ilyen írás végén Marton összefogásra és munkára való buzdítással mutatott kiutat a problémákból.⁷⁰ 1955-től a bevándorlás lassulása, a szociális és gazdasági gondok konszolidálása után Marton úgy értékelte, hogy az izraeli zsidóság a fejlődés útjára lépett. Izrael mellett Észak-Amerika és a Szovjetunió emelkedett ki zsidó centrumokként.⁷¹ Nemsokára már azt is megállapította, hogy a három centrumból Izraelé a vezető szerep: „A zsidóság a maga egészében, élén Izrael államával, mégis egy életerős és fejlődésképes népi csoport képét mutatja, amely nyugodt léptekkel halad a jövője felé.”⁷²

Marton Ernő újságírói krédóját mindig a tényyszerűség, a biztos ideológiai alap – ami nála a cionizmust jelentette – és az érthetőség hármas arany szabálya alkotta. Azt tanította kollégáinak, hogy minél kevesebb szóval minél többet kell mondani – ez az újságírás művészete. Úgy gondolta, hogy nincs olyan téma, amelyet ne lehetne két és fél hasábon kifejtetni. Mindig éberem örködött az asztalára tett szöveg egyszerű stílusa fölött. A „pakfon” Marton szótárában a hamis, a dagályos, a sallangos, a mesterkéltséget jelentette. Amint ilyet halott, kihúzta a szövegből.⁷³

Barzilay István szerint Marton „fanatikusan hitt az újságírás etikájában. Meg is követelte munkatársaitól, hogy valósággal aszketikus módon ragaszkodjanak az események hűségéhez, az információ-

kat szigorúan kontrollálják”. Szerkesztőtársa őszintén vallott a Martonnal ápolt munkaviszonyról és szerkesztői szeszélyeiről is: „Olykor nagyon nehéz volt együtt dolgozni Marton Ernővel. Nagy jelentőségű kormányintézkedés vagy fontos törvényjavaslat szövegét szigorú pedantériával ellenőrizte. Mi mindig fordítottuk az ilyen fontos okmányokat, Kolozsváron románból, Tel-Avivban héberrel. Elővette az eredeti és a már lefordított szöveget, és szóról szóra, hallatlanul vigyázva a pontosságra, átnézte, gyakran még egyszer megíratta, az is megtörtént, hogy ő maga végezte el a munkát. Az sosem izgatta túlságosan, ha a lap »lemaradt« egy-két hírrel, amint az újságírózsargon nevezi, ha egy hírrel a többi lap megelőzi. Ilyen baleset minden lapnál előfordul. De azt megkövetelte, hogy a megjelenő anyagban semmiféle eltérés ne legyen a szigorú tényektől. Az olyan újság, amelynek másnap cáfolnia vagy helyreigazítania kell saját híreit, komolytalanul teszi magát a közönség előtt. Hozzá tartozik az újságírói etikához, hogy a hír autentikus és cáfolhatatlan legyen.”⁷⁴

Az *Új Kelet* – de egyszersmind az egész izraeli magyar nyelvű sajtó – létezését arra tette fel, hogy olvasóit közelebb hozza az államhoz, izraeli mentalitást ültessen el bennük, és megismertesse velük a héber kultúrát. Számtalanszor hangoztatták megszűnésük elkerülhetetlenségét, sőt Marton elsődleges célként határozta meg azt, „hogy ez a lap minél hamarabb fölöslegessé tegye önmagát”.⁷⁵ Mindközben a magyar nyelvű sajtó kimondatlanul önmaga életben tartását és a magyar kulturális gyökereik ápolását is szolgálta, egyszersmind nyelvi izoláltságukat is fenntartotta.

A Palesztinába és Izraelbe rengeteg magyar író, újságíró, művész alijázott, héberül azonban csak keveseknek sikerült olyan szinten megtanulniuk, hogy mesterségüket az új nyelven folytassák tovább. A nyelvtudás pedig nem adott garanciát a sikerre a személyes kapcsolatok és a csoportazonosság nyomán létrejövő szerkesztőségek, írói szervezetek között. Néhány tehetséges fiatal kinkeserves munkával elérte ezt a célt (Kishont, Lapid, Szenes Erzsébet). Eközben az idősebb, héber nyelvet nem ismerők képtelenek voltak a „konyhanyelven” túli szintet elérni. Magyarul írtak, majd igyekeztek műveiket lefordíttatni és héberül kiadni. A vakvágányra került írói sorsoknak ékes példáját nyújtja a kolozsvári *Új Kelet* csillaga, Giszkalay János, aki 1938-ban alijázott, de nem akart más nyelven, csak héberül alkotni. Mivel azonban a nyelvvél nem boldogult, új könyvet nem adott ki, a héber irodalmi kánonba azután sem került be, hogy *Vitéz-Benája három útja* című könyvét lefordítva kiadták.⁷⁶

Hosszasan lehetne még sorolni azon írókat, akiket magyarul kiadott – esetleg héberre lefordított – műveik ellenére elkerült az izraeli hírnév. Barzilaj Istvánnak a bevándorlás korszakát tárgyaló regénye, a *Csillag a tábor fölött* visszhang nélkül maradt, Abádi Ervin magyarul és héberül is kiadott könyvei annak ellenére sem érték el az elvárt sikereket, hogy ő maga országosan ismert grafikusnak és illusztrátornak is számított.⁷⁷ Marton magabiztosan használta a héber nyelvet, de még ő sem tudta írói szinten elsajátítani azt.⁷⁸ Az *Új Kelet*, más sajtókiadványok és az izraeli magyar könyvkiadás ezeknek az íróknak publikálási felületet, egyszersmind életcél és megélhetést adott.

Az izraeli magyar újságírás és irodalom öngerjesztő mechanizmusát a szintén szakmabeli Gervai Sándor⁷⁹ is elismerte. Számára egyértelműnek tetszett, hogy míg a magyar író meg tud tanulni héberül beszélni, írni soha nem lesz rá képes. Ezáltal a magyar író feladatát abban látta, hogy a héber kultúrát és mentalitást magyar nyelven ismertesse meg olvasóival.⁸⁰ Gervai szemléletét néhányan önigazoló magyarázatnak titulálták, amelyek ártanak a magyar ajkúak beolvadásának,⁸¹ megcáfolni azonban senki sem tudta. Marton soha nem ismerte volna el nyíltan, hogy lapja ilyen szolgálatot is tesz, de ő is tisztában volt a magyar írói sors reménytelenségével. Ezért is követelte meg a fiatal újságíróktól a héber nyelvismeretet,⁸² a tehetségesebbeket pedig tanulásra, héberül írásra ösztökölte. Így tett például Kishont esetében is, akit azért biztatott a héber nyelv elsajátítására, hogy ne legyen „rabszolga az *Új Kelet*nél”, amikor talán szabad ember, vagyis héber író is válhat belőle. Hamarosan ajánlólevelet írt számára a Szochnut egyik legjobb *ulpánjára*. A levélben Kishontnak pesti cionista mozgalmi hátteret fabrikált, ezzel is növelve bejutási esélyeit.⁸³ Ez olyan jól sikerült, hogy Efrájim Kison néven az ország leghíresebb satirikusává, sőt nyelvújítójává vált.

A napilap nemcsak nyelvi, hanem kifejezési szabadságot is adott az újságíróinak. A kolozsvári kiadásban az állandó politikai és sajtóharc, a beteljesületlennek tűnő cionista vágyálmokért való küzdés és az állandó kisebbségi érzés adták meg az alaphangot. Az újságírókra nehezedett zsidó identitásuk stigmája, amely nem engedte a teljes belső írói tehetség kibontakozását. Az izraeli *Új Kelet*ben is problémák sokasága uralta a teret: végeérhetetlen politikai csatározások, kirekesztés, beilleszkedési nehézségek – de minderről mégis önfeledten tudtak írni. Nem kötötte őket cenzúra, öncenzúra vagy az állandó veszélyhelyzet. Saját országukban szabadon írtak. Nem meglepő, hogy Marton az izraeli de-

Jobbról: Fuchs Ávrám, Arad Gideon, Barkay Zeév

mokrácia egyik legfontosabb vívmányának a sajtószabadságot tartotta.⁸⁴ Az *Új Kelet* az ország bel-, és külpolitikai eseményeinek tárgyalásán túl tág teret adott a közösség belső gondjainak diskurzusához, irodalmi értékek közvetítéséhez és a magyar zsidó múlt felelevenítéséhez, jobban mondvá megkonstruálásához is. A régi harcostársakról szóló megemlékezéseket olvasva egy kicsit úgy tűnik, mintha a régi Magyarországon és Erdélyben mindenki hősi cionista tetteket hajtott volna végre. A visszaemlékezéseket áthatja a mozgalomban tett erőfeszítések dicsőítése, valamint az „asszimilánsok” kigúnyolása.

Az újság teljesen Izrael érdekeinek rendelődött alá. A főszerkesztő és az újságírók a zsidó államot minden tekintetben magasztalták, külpolitikai sikeréről áradoztak, s ha arra volt szükség, akkor az elvándorlás ellen kampányoltak. Miközben a kolozsvári érában a lap számos alkalommal értekezett az arab–zsidó együttélés szükségességéről, az ország megalapításával az arab lakosság problémája egyáltalán nem jelent meg többé a lap hasábjain.

Marton az *Új Keletre* összekötő kapocsként tekintett Izrael és a világban élő magyar ajkú zsidóság között. „Az *Új Kelet* igazi nagy misszióját itt töltheti be, ha elviszi a zsidó írást, Izrael hírét és szavát a szélrózsa minden irányában élő magyar ajkú zsidókhoz” – idézte fel Schön Marton elképzeléseit. A missziót egy 24 oldalas hetilappal akarta kibővíteni, amely egy hét anyagának rezüméjét adta volna, hírben, riportban, cikkben. A lapnak technikai és költségvetési okok miatt New Yorkban kellett volna megjelennie, de a főszerkesztő halála miatt ez végül nem valósult meg.⁸⁵

Az újságírás mindig is nagy teret hagyott az *Új Kelet* legfontosabb munkatársainak és a szerkesztőknek arra, hogy anyaggyűjtés és inspirációszerzés címszó alatt külföldre utazzanak. Míg Schön, a felelős szerkesztő európai körutakon használta ki az

Az Új Kelet beszámolója az izraeli Legfelsőbb Bíróság „Kasztner-per” kapcsán hozott ítéletéről

újságírói szabadság és a jövedelmező vállalkozás adta lehetőségeket, addig Marton nem kívánczott el az országból. Amerikai útján azt tapasztalta, hogy egy idegen országban „feltámadtak a gáluti félelmei és a zsidó kisebbségi komplexusai.” Minden történésben, hírben és zavaró eseményben az antiszemitizmus fellángolását vélte felfedezni. Meg is magyarázta, hogy miért: „A gálutban azonban tartanom kell tőle, hogy egy zsidó szélhámosságért vagy hazaárulásért az egész zsidóságot ültetik a vádlottak padjára. Izraelben megszűnt a zsidó ember kisebbségi komplexuma. [...] Ha nem hangzana paradoxként, azt mondanám, Izrael az egyetlen ország, ahol nem érzem magam zsidónak. Legalábbis nem abban a negatív értelemben, ahogy azt a legtöbb gáluti zsidó érzi.”⁸⁶

A KASZTNER-PER ÉS AZ ÚJ KELET

A Kasztner Rezső ellen megfogalmazott vádak, majd az ebből kinövő rágalmozási per – amelynek részleteire itt nem térünk ki, mivel mások részleteiben megtették már⁸⁷ – az *Új Kelet*et is érintették, elsősorban azért, mivel Kasztnert mély barátság és kollegiális kapcsolat fűzte a szerkesztőséghez. A per során az *Új Kelet* szerkesztősége kiállt Kasztner Rezső mellett. Sőt, a kormányzó párt kiadványai mellett az *Új Kelet* vált a legfontosabb védelmezőjévé. Kasztner a kollégái teljes bizalmát élvezte.

Mivel azonban az izraeli törvények megtiltották a szerkesztői levelek vagy véleménycikkek közzétételét a tárgyalásról,⁸⁸ valamint az *Új Kelet* politikailag független lapként határozta meg magát, a per során – más lapokhoz hasonlóan – nem nyilvánított véleményt, csupán az ügy tudósítására szorítkozott. Mindazonáltal a leközölt tudósítások a felperes számára kedveztek. A címadásban, a tanúvallomások megválasztásában, a kiemelésekben és részletezésben Kasztner narratívája vált mérvadóvá. Ily módon a Kasztner ellen valló tanúk vallomásairól csak felületesen tudósítottak, miközben a vallomásokban szereplő kijelentések cáfolatának hosszú cikkeket szenteltek.⁸⁹ A címek jellemzően az ügyész érveit vagy a Kasztner mellett felsorakoztatott tanúk kulcsfontosságú kijelentéseit tartalmazták, mint például az 1954. augusztus 16-án közreadott cikkben: „Danzig Hillel: »A kolozsvári gettóban sem menekülésre, sem védekezésre nem volt lehetőség»”.⁹⁰

Az elhíresült ítélet, miszerint Kasztner eladta a lelkét az ördögnek, sokkolta az *Új Kelet* szerkesztőségét, pártatlanságát képtelen volt tovább fenntartani. A pert és annak ítéletét a Dreyfus-perhez hasonlították. A lap hangsúlyozta, hogy Kasztner Rezső csak tanúként szerepelt a perben, így nem állott módjában az ellene felhozott szörnyű vádak ellen védekezni. Szerintük az eljárás nem zárult le, hanem a fellebbezéssel egy új per veszi kezdetét, amelynek feladata, „hogy teljes és helyes megvilágításba helyezze a magyar zsidóság tragédiáját és az érdekében végzett mentőmunkát, és igazságosan kiosztja mindenki számára a megérdemelt büntetést vagy jutalmat”.⁹¹ Véleménycikket azonban a lap továbbra sem tett közzé, mivel a pert nem tekintették lezártnak a jogerős ítéletig.

A per Kasztner teljes erkölcsi megsemmisülésével végződött, az ellenzéki pártok a kormányzó pártot az ő személyén keresztül támadták. A politikai és sajtótámadások keresztüztüzében – saját pártja támogatását is részben elveszítve – Kasztner megvált minden állami tisztségétől, elhagyta az *Idő* szerkesztőségét is,⁹² és az *Új Kelet*nél folytatta tovább újságíróvá zsugorodott közéleti munkásságát. A bírói döntés ítélező árnyakat vetett Kasztner kollégáira, az általuk képviselt intézményekre, így az *Új Kelet*re is. Az *Izraeli Képeslap* című hetilap, amely megalaku-

lásától kritikus hangot ütött meg a munkáspárti magyar-zsidó vezető rétegekkel szemben, az 1955-ben kihirdetett ítélet után a bíróság tévedhetetlenségét alapul véve Kasztnerrel együtt az egész erdélyi zsidó értelmiséget elmarasztalta. Felhasználva a számára kedvező fordulatot, követelte, hogy „ameddig az ítélet meg nem változik, vagy jogerőre nem emelkedik, tűnjenek el a közéletből, az egyesületek éléről azok, akinek a neve már nem áll tisztán az emberek előtt”.⁹³

Marton Ernőt a per kimenetele nagyon megviselte. Két évre szinte teljesen visszavonult a közéletől, csak a különböző társadalomsegítő szervezetek rendezvényein és az *Új Kelet*ben közzétett néhány cikkben nyilvánult meg. Az *Új Kelet* szerkesztésében vállalt feladatainak jelentős részét ez időre Schön Dezsőnek adta át. Kasztner közben a napilapnál dolgozott, mígnem 1957-ben egy szélsőjobboldali terrorszervezettel kapcsolatban álló fiatal meggyilkolta. Marton hosszú vezércikkben állt ki barátja és szerkesztőtársa becsülete mellett, nyíltan azt hangoztatva, hogy a merénnyellett az elkövetők Kasztnerre a bizonyosra vehető felmentéstől fosztották meg.⁹⁴ Egy évvel később az *Új Kelet* fájó örömmel számolt be a fellebbviteli bíróság döntéséről, amely tisztázta őt azon szörnyű vád alól, hogy tudatosan segítette a náciakat a magyarországi zsidóság elpusztításában.⁹⁵ A végső erkölcsi felmentésnek hitt bírói döntés birtokában a szerkesztőség és az izraeli magyar-zsidó *establishment* dicső embermentőként emlékezett meg róla minden évben.

A FŐSZERKESZTŐ HALÁLA ÉS A „KOLOZSVÁRI ÉRA” VÉGE

Marton Ernő 1960. augusztus 28-án vasárnap este elhunyt. Az újságban leírtak szerint „a halál munka közben, váratlanul érte. Este hét órakor a szerkesztőségi szobában hallgatta a Kol Izráel [Izrael Hangja] híradását, mintegy öt perc után a szívéhez kapott, és eszméletét veszítette. Kórházba szállítás közben meghalt.”⁹⁶ Halála után néhány nappal a szerkesztőség a főszerkesztő szobájában tartott megemlékezést. A helyiségben kihelyezték Marton arcképét és mellé az *Új Kelet* öt címlapját – 1918. december 19. (az első lapszám), 1919. június 12. (a napilappá válás), 1948. augusztus 11. (az első izraeli lapszám), 1954. január 15. (a 35 éves fennállás emlékére írt lapszám), és az 1960. augusztus 29-ei címlapot, rajta a következővel: „Meghalt Dr. Marton Ernő”. Határozatot hoztak, amelynek értelmében a főszerkesztői szoba Martoné marad, azt senki nem fogja többé használni. Természetesen később

a korlátozást feloldották.⁹⁷ A főszerkesztői posztot felesége Marton Gizella örökölte meg, miközben a felelős szerkesztő Schön Dezső maradt. A címlapra felkerült Marton Ernő neve is, mint alapító főszerkesztő.

A szerkesztőség nyomokban még őrizte a kolozsvári újságírók szellemiségét, de az idő előrehaladtával ez mind inkább elhalványult. 1961. szeptember 9-én elhunyt Sauber Sándor, a lapnál dolgozó legregébbi palesztinai újságíró.⁹⁸ Őt Jámbor Ferenc 1964. május 14-én, hosszú betegség után követte.⁹⁹ Jámbor emlékének az Evron kibucban egy kultúrház felállításával adóztak.¹⁰⁰ Egy évvel később, 1965. június 26-án Diamant Elemér is távozott az élők sorából.¹⁰¹ Barzilay István nyugdíjba vonulása után a lap titkáráként tevékenykedett tovább, ő 1981. július 23-án halt meg.¹⁰² Marton Gizella 1975-ig vezette lapot, majd Schön Dezső lett a főszerkesztő. 1986 és 1990 között az Erdélyből kivándorolt Rappaport Ottó vállalta a szerkesztést. 1990-ben szerkesztőbizottság került a lap élére, amelynek Benedek Pál, Tabák László és Drory Dávid voltak a tagjai.¹⁰³ 2004-ben George Edri üzletember több másik idegennyelvű szerkesztőséggel együtt megvásárolta a lapot. A tulajdonosváltást nemsokára szerkesztőségi csere is követte: Dán Ofry, aki 1977-től 1996-ig a *Jediot Ahronot* gazdasági rovatát írta, visszatért a laphoz, és ő lett főszerkesztő egészen 2011-ig.¹⁰⁴ Ofry betegeskedése közben és halála után ideiglenesen Egervári Éva vette át az akkor már hetilappá zsugorodott kiadvány összeállítását.¹⁰⁵ A tulajdonos 2005-ben Erős-Hajdu Szilviát nevezte ki a lap élére, amely szerepben az újságírók kiválóan helyt állt, annak ellenére, hogy fizikai szerkesztőség ekkor már nem állt rendelkezésükre, és a potenciális szerzők száma is erősen megfogyatkozott. 2013-ban a lap 2500 példányban jelent meg hetente, ennek 90 százalékát az országban értékesítették.¹⁰⁶ 2014-ben Edri bejelentette a lap eladását, ezzel pedig megjelentek a híradások az *Új Kelet* megszűnéséről.¹⁰⁷ Végül ez nem következett be, mert Steiner Kristóf és Vadász Éva 2016-tól átvette a lap tulajdonjogát és irányítását.¹⁰⁸ Mindeközben a Drory Izraeli Magyar Könyvtár vezetője és csapata megvásárolta az *Új Kelet* online felületeinek jogcímét, és létrehoztak egy, a nyomtatott újságtól független, Izraelről szóló, magyar nyelvű, *Új Kelet Online*-nak nevezett portált.¹⁰⁹ A nyomtatott *Új Kelet* havonta jelenik meg, míg az *Új Kelet Online* rendszeresen közöl Izraelhez kapcsolódó híreket. Előbbi impresszuma csak a lap alapítóját, Weissburg Chaimot tünteti fel, utóbbi weboldalon Marton Ernő neve is szerepel mint „tiszteltetbeli főszerkesztő.”

ÖSSZEZGÉS

Marton és Schön az *Új Kelet* napilapot egy olyan el-
lenséges környezetben alapította újra, amelyben az
ország értelmiségi és politikai elitjének jó része el-
utasította az idegen nyelvű sajtót. Végül is az ered-
mények őket igazolták. A napilap beteljesítette hi-
vatását: magyar zsidók ezrei olvasták, a társadalom
olyan szegleteibe is eljutott, ahol korábban nem tar-
tottak rá igényt. A magyarul értő olvasók a napilap-
ból tájékozódtak az ország életében bekövetkezett
fontosabb eseményekről. A lap továbbá összekötö-
tte a magyar és a héber kultúrát – az újságírás és az
irodalom területén mindenképp. Az *Új Kelet* ugró-
deszkeként szolgált számos olyan írónak, akinek tan-
ulásra, csiszolódásra és főként héber nyelvtanulás-
ra volt szüksége, mielőtt fejest ugrott volna a héber
irodalomba vagy újságírásba. Szenes Erzs, Stark
Valéria, Kishont Ferenc, Jákov Farkas, Dán Ofry
és még számos kevésbé ismert tollforgató járta be
ezt az utat. Ebben az értelemben az *Új Kelet* sikerrel
teljesítette a beolvasztási feladatait.

Ezzel szemben a széles olvasóközönségre tett ha-
tások ambivalens eredményt hoztak. Egyfelől való-
ban segítették az információszerzést, a magyarul ol-
vasókkal megismertették a héber kultúrát és men-
talitást, mindamellett a héber nyelvű újságok
alternatíváját nyújtották. Ilyenformán a magyar
zsidó szervezetekkel együtt létrehozta egy magyar
kulturális buborékot, amelyből sokan nem tudtak
kilépni. Amennyiben mégis sikerült, a magyar kul-
túra egyes szeleteit és a magyar-zsidó *olé* benyomá-
sait az izraeli kultúrában is meghonosították. Kevés
ilyen példa közül a legtalálhatóbb a „magyar maffia”,
amelynek tagjai az új bevándorló szemszögéből kö-
vették a számukra különös módon funkcionáló or-
szág mindennapjait. Írói, rajzoló zsenialitásuk
abban nyilvánult meg, hogy külső szemléletüket a
magyar-zsidó humorba bújtatva közvetítették a hé-
berül olvasók felé. Így születtek meg Kishontnak a
pártpolitikától függő egzisztencia teremtést kifigu-
rázó írásai, illetve Dosh ikonikus figurája, Sruлик.

JEGYZETEK

- 1 Újvári Péter (szerk.): *Magyar Zsidó Lexikon*. Budapest, 1929, 916; Gidó Attila: *Új Kelet. Romániai magyar irodal-
mi lexikon*, 2010. <http://lexikon.kriterion.ro/szavak/4837/>
(Utolsó letöltés: 2018. szeptember 27.)
- 2 Újvári Mária: *Új Kelet: a Source for the Study of
Transylvanian Jewry. Studia Judaica*, 1996/5, 211–218;
Kahán Kálmán: Az erdélyi zsidó sajtó története. In: Car-
milly-Weinberger Mózes (szerk.): *A kolozsvári zsidóság em-
lékkönyve*. New York, Sepher-Hermon Press, 1988, 192–

- 196; Olosz Levente: Az *Új Kelet* megalapítása és első évei
(1918–1920). In: Bodó Barna és Szoták Szilvia (szerk.):
Diszciplinák találkozása – nyelvek és kultúrák érintkezése. Kül-
gazdasági és Külügyminisztérium, Budapest, 2018, 94–
115.
- 3 Háberman Zoltán: Az *Új Kelet* megszűnése. *Remény*,
2015/1. [https://remeny.org/remeny/2015-1-szam/haberman-
zoltan-az-uj-kelet-megszunese/](https://remeny.org/remeny/2015-1-szam/haberman-
zoltan-az-uj-kelet-megszunese/) (Utolsó letöltés: 2022. no-
vember 1.); Olosz Levente: Az *Új Kelet* című lap 1948–
1960. In: Szalai Anna (szerk.): *A Kárpát-medencétől a Föld-
közi-tengerig*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2021, 565–574.
- 4 Kőbányai János: Szétszalazás és újraszövés. *A Múlt és
Jövő, a Nyugat* és a modern zsidó kultúra megteremtése.
Budapest, Osiris, 2014, 185–186.
- 5 Gyáni Gábor: Sajtótörténet a társadalomtörténész szem-
pontjából. *Médiakutató*, 2006/1, 57–64.
- 6 Olosz Levente: A magyar ajkú zsidóság helye az izraeli
társadalomban. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Határhelyzetek
VIII. Terek, intézmények, átmenetek*. Budapest, Balassi In-
tézet – Márton Áron Szakkollégium, 2015, 146–147.
- 7 „A háború ellentéte nem a szerelem, hanem a béke.” Kő-
bányai János interjúja Ámosz Ozzal. *Múlt és Jövő*, 1992/1,
73.
- 8 Yad Vashem Archives. P.53., 30. sz. 106–107. f. Fischer
József levele Kasztner Rezsőnek, 1946. augusztus 28.
- 9 Schön Dezső: Feltámadás az új Keleten. *Új Kelet*, 1969.
február 21., 16c.
- 10 Marton Ernő: Az izraeli sajtó válsága. *Új Kelet*, 1950. jú-
nius 19., 1–2.
- 11 Marton Ernő: A mi jubileumunk. *Új Kelet*, 1954. január
15., 1–2.
- 12 Schön Dezső: Feltámadás az új Keleten. *Új Kelet*, 1969.
február 21., 16c.
- 13 Barzilay István: Emlékezés Hátszegi Ernőre. *Új Kelet*,
1949. április 3.
- 14 Diamant Elemér: Én is voltam új olé. *Új Kelet*, 1962. szept-
ember 28., 12, 14; Schön Dezső: Meghalt Diamant Ele-
mér. *Új Kelet*, 1965. június 27., 1.
- 15 Jámbor Ferenc: Így érkezünk haza húsz évvel ezelőtt.
Új Kelet, 1961. április 28., 3; Meghalt Jámbor Ferenc. *Új
Kelet*, 1964. május 15., 24.
- 16 Sliah: Palesztinából Európába legálisan érkezett, a cio-
nista mozgalom különböző ágaihoz tartozó küldöttek,
akiknek a *briba* elősegítése képezte fő feladatukat. A
briba, azaz a menekülés a középkelet-európai zsidóság
nagy, szervezett *erec izráéli* bevándorlása volt. Magát a
mozgalmat is így hívták, s a kivándoroltatást végző szer-
vezetet is így nevezték.
- 17 Novák Attila: Cionizmus érett korban. *Múlt és Jövő*,
1998/2–3, 105; Moreshet Archive, Israel. D.2.384. Mi
történt a zsidó közéletben? [A magyarországi Hásomer
Hácáir kiadványa]. 2–3.
- 18 Barzilay István: A HOH és a máápillhajók. *Új Kelet*, 1952.
november 14., 5; Barzilay István: Az *Új Kelet* palesztinai
tudósítójától. *Új Kelet*, 1954. január 15., 18; Barzilay Ist-
ván: Avrasa. *Új Kelet*, 1960. április 29., 6; Borbándi
Gyula: *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia*. Bu-
dapest, Országos Széchényi Könyvtár, 2006, 31.
- 19 Kolb Jenő (1898. február 21, Sopron – 1959. szeptem-
ber 14. Givatajim) művészetkritikus, 1952-től a Tel-

- Avivi Múzeum művészeti igazgatója. Magyarországon a Hásomer Hácáir cionsita mozgalom szimpatizánsaként ismerték, családjával a Kasztner-vonaton menekült meg a deportálások elől. Lásd: Barzilay István: Meghalt Kolb Jenő. *Új Kelet*, 1959. szeptember 15., 3.
- ²⁰ Marton Ernő: Mit akarunk. *Új Kelet*, 1948. augusztus 11., 1–2.
- ²¹ Yoav Gelber: The Historical Role of the Central European Immigration to Israel. *The Leo Baeck Institute Yearbook*, 1993/1, 339.
- ²² Schön Dezső: Feltámadás az új Keleten. *Új Kelet*, 1969. február 21., 16c.
- ²³ Uo.
- ²⁴ Marton Ernő: Új fejezet előtt. *Új Kelet*, 1949. február 4., 1.
- ²⁵ A tárgyalások kezdetén még bizakodóan 30 ezerről számoltak be. Lásd: Magyarországra hozzájárult 30 ezer zsidó kivándorlásához. *Új Kelet*, 1949. február 23., 1.
- ²⁶ Holnap kezdjük meg az *Új Kelet* nyelvtanfolyamait. *Új Kelet*, 1949. március 29., 2.
- ²⁷ Rafi Mann: Not Just a Language Barrier: Israel's Media and the Communication with the New Immigrants from Europe and the Middle East. In: F. Ouzan, M. Gerstenfeld (szerk): *Postwar Jewish Displacement and Rebirth, 1945–1967*. Leiden, Brill, 2014, 213.
- ²⁸ Rafi Mann: *Benajn haomá vemaabak ál hamarhav bacifuri: hamemád batksurti bageilut sel Ben-Gurion 1948–1963*. [A nemzet építése és harc a médiatér megszerzéséért: Ben-Gurión tevékenységének médiaaspektusai 1948 és 1963 között]. Disszertáció. Tel-Aviv, Tel-Avivi Egyetem, 2010, 114–115.
- ²⁹ Hátunot háluázit báizráel [Az idegennyelvű sajtó Izraelben.]. *Háárec*, 1951. január 9., 2; A Dávár cikkét Schön Dezső idézi. Lásd: Schön Dezső: Feltámadás az új Keleten. *Új Kelet*, 1969. február 21., 16c.
- ³⁰ Schön Dezső: Feltámadás az új Keleten. *Új Kelet*, 1969. február 21., 16c.
- ³¹ Olvasóinkhoz. *Új Kelet*, 1950. augusztus 17. 1.
- ³² Marton Ernő: Az izraeli sajtó válsága. *Új Kelet*, 1950. június 9. 1–2.
- ³³ A levelet Rafi Mann idézi: Lásd: Mann: *Benajn...* i. m., 116.
- ³⁴ Rachel Rojanski: *Yiddish in Israel: A History*. Bloomington, Indiana University Press, 2020, 72–73.
- ³⁵ Fuschs Albert: Hozzászólás a nem héber nyelvű sajtó vitájához. *Új Kelet*, 1954. augusztus 1., 3; Hansen László: Miért nehéz megtanulni héberül? *Új Kelet*, 1954. október 8., 5–6; Gervai Sándor: Az izraeli idegennyelvű sajtó. *Hatikva*, 1954. november 26., 1.
- ³⁶ Rojanski: *Yiddish in Israel...* i. m., 73.
- ³⁷ Új magyar nyelvű hetilapok a választások alatt. *Izraeli Képeslap*, 1955. február 17., 6.
- ³⁸ Hírek. *Új Kelet*, 1949. január 16., 6; Sauber Sándor: Zsidó, fizess. *Új Kelet*, 1959. május 8., 3. A Progresszív Párt előadása (hirdetés). *Új Kelet*, 1959. október 5., 2.
- ³⁹ Chug Kadima közleményei. *Izraeli Képeslap*, 1957. augusztus 1., 14.
- ⁴⁰ Országos szervezeti kereteik nem jöttek létre, csak egyes városokban alakultak, és a választások előtt tevékenykedtek. Lásd: Hírek – Haifán megalakult a Mápám magyar tagozata. *Új Kelet*, 1950. november 22., 4; Hírek – Felhívás a magyar nyelvterületről származó Mizrahistákhoz! *Új Kelet*, 1950. augusztus 21., 2.
- ⁴¹ Ki védi meg a magyar jishuv érdekeit? *Új Kelet*, 1949. január 19., 5.
- ⁴² Schön Dezső: Feltámadás az új Keleten. *Új Kelet*, 1969. február 21., 16c.
- ⁴³ David Tidhar, *Enciklopédiájában lehalucej bájushuv uvonáv*. [Izrael alapítóinak és építőinek enciklopédiája.] Tel Aviv, 5. évf. 1952, 2387.
- ⁴⁴ Schön Dezső: A szerkesztő. Halálának második évfordulóján. *Új Kelet*, 1962. szeptember 5., 3.
- ⁴⁵ Kauftheil Ernő: Löwenkopf Kálmán 75 éves. *Új Kelet*, 1965. június 2., 11.
- ⁴⁶ Jáir Lapid: *Síron túli emlékeim. Tomi (Jozsi) Lapid története*. Budapest, Múlt és Jövő Kiadó, 2012, 96.
- ⁴⁷ Ezriel Kárlábách: Mások háitonim hájomámj. [A napilapok gazdasági mutatói]. *Szefer básáná sel háitonámj* [Újságok évkönyve] 1952, 244.
- ⁴⁸ Oren Meyers: Israeli Journalism during the State's Formative Era: Between Ideological Affiliation and Professional Consciousness. *Journalism History*, 2005/2, 90.
- ⁴⁹ MNL OL, XIX–J–1–j TŰK iratok 1945–1964 Izrael 8. doboz. 20/b i. tétel, 008347 sz. irat. Jelentés. Az Izraelben élő magyar emigráció helyzete és tevékenysége. 1960. december 14.
- ⁵⁰ Szalai Anna: Volt egyszer egy magyar színház. Mozaikok Pásztor Béla izraeli magyar nyelvű társulatáról 1953–1957. *Regio*, 2017/4, 224.
- ⁵¹ Az Európai Zsidóság Pusztulásának Felderítésére Alakult Társadalmi Bizottság (AEZPFATB): *Mi az igazság a Kasztner ügyben?* Tel-Aviv, 195(?) , 18.
- ⁵² Marton Ernő: Kaczér Illés, a „Londoni levelek” írója. *Új Kelet*, 1949. június 10., 3.
- ⁵³ Kaczér Illés: Egy volt kisfiú emlékiratai... I. *Új Kelet*, 1953. január 2., 2; Kaczér Illés: Három csillag. *Új Kelet*, 1955. április 6., 2.
- ⁵⁴ Kaczér Illés: Rámáthéni remete. *Új Kelet*, 1960. június 24., 7.
- ⁵⁵ Feuerstein Emil: *Egy marék virág*. 1–4 kötet. Tel-Aviv, Megörökítési Emlék Bizottság, 1986 [1991].
- ⁵⁶ Dán Ofry: Fialatok nevében. *Új Kelet*, 1960. szeptember 26., 1.
- ⁵⁷ Lapid: *Síron túli emlékeim...* i. m., 96; Kishont Ferenc: *Volt Szerencsém. Kishont Ferenc önéletrajza*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1994, 135.
- ⁵⁸ J. Levine: A tremendous demonstration of vitality. *The Jerusalem Post*, 2008. május 18. <http://www.jpost.com/Local-Israel/In-Jerusalem/A-tremendous-demonstration-of-vitality> (Utolsó letöltés: 2018. december 4.)
- ⁵⁹ Dán Ofry: *A húszéves Izrael*. Lumen Könyvkiadó, Tel-Aviv, 1968, 413; Székely István: Gyalogos alijázásom története. *Új Kelet*, 1954. szeptember 27., 14.
- ⁶⁰ Ofry: *A húszéves...* i. m., 405.
- ⁶¹ Interjú Fuschs Ávrámmal. 2019. július 15. Az interjú a szerző birtokában.
- ⁶² Lampel Tamás: 120 oklevél, 80 serleg, 420 érem és öt olimpia. *Új Kelet*, 1954. augusztus 10., 3; Dückstein Zoltán szócikk. Magyar életrajzi lexikon <https://www.arcanum.hu/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/d-750BB/duckstein-zoltan-75508/> (Utolsó letöltés: 2020. május 5.)

- ⁶³ Somogyi Andor: Dr. Marton Ernő emlékezetére. *Új Kelet*, 1960. szeptember 4., 3.
- ⁶⁴ Kaczér Illés: Marton Ernő halálára. *Új Kelet*, 1960. szeptember 1., 1–2.
- ⁶⁵ Gács Teri: Búcsú dr. Marton Ernőtől. *Új Kelet*, 1960. szeptember 4., 3.
- ⁶⁶ Miron Eszterrel készített interjú. 2016. június 4. Az interjú a szerző birtokában található.
- ⁶⁷ Itamár János-Keszttel készített interjú. 2017. augusztus 16. Az interjú a szerző birtokában található.
- ⁶⁸ Marton Ernő: Meghalt Weizmann. *Új Kelet*, 1952. november 10., 1.
- ⁶⁹ Marton Ernő: A béke dicsérete. *Új Kelet*, 1956. március 26., 1.
- ⁷⁰ Marton Ernő: A messiási vajúdások éve. *Új Kelet*, 1950. szeptember 11., 1; Marton Ernő: Az ötödik ros-hásáná. *Új Kelet*, 1952. szeptember 19., 1; Marton Ernő: A zsidó nép helyzete az 5715. év küszöbén. *Új Kelet*, 1954. szeptember 27., 1–2.
- ⁷¹ Marton Ernő: Nyersmérleg 5715-ről. *Új Kelet*, 1955. szeptember 16., 1–2.
- ⁷² Marton Ernő: Visszapillantás 5716-ra. *Új Kelet*, 1956. szeptember 5., 1.
- ⁷³ Barzilay István: Beszélgetés dr. Marton Ernővel az újságírás mesterségéről. *Új Kelet*, 1970. szeptember 4., 11; Schön Dezső: Harminchárom év... *Új Kelet*, 1960. szeptember 26., 1.
- ⁷⁴ Barzilay István: Beszélgetés dr. Marton Ernővel az újságírás mesterségéről. *Új Kelet*, 1970. szeptember 4., 11.
- ⁷⁵ Marton Ernő: A mi jubileumunk. *Új Kelet*, 1954. január 15., 1–2.
- ⁷⁶ Eltemették Giszkalay Jánost. *Új Kelet*, 1951. április 5., 5; Rössel Mordeháj: Az elfelejtett Giszkalay János. *Új Kelet*, 1956. november 9., 7.
- ⁷⁷ Beszélgetés Abádi Ervinnel a „Bál után”-ról. *Izraeli Képeslap*, 1954. június 10., 6–7.
- ⁷⁸ Schön Dezső: Harminchárom év... *Új Kelet*, 1960. szeptember 26., 1.
- ⁷⁹ Gervai Sándor (Tiszalök, 1916. szeptember 30. – Jeruzsálem, 1969. augusztus 12.) író, újságíró. A második világháború után Izraelbe emigrált, ahol a magyar-zsidó közösségben tevékenykedett. Több kötete jelent meg, többségük Izraelben. Cikkei jelentek meg az *Új Kelet*-ben, a *Hatikvában*, és az *Izraeli Képeslapban*.
- ⁸⁰ Gervai Sándor: Magyar-zsidó író hívatása Izraelben. *Hatikva*, 1951. augusztus 31., 3.
- ⁸¹ Gellért Tamás: Magyarul írni? *Hatikva*, 1951. december 28., 3.
- ⁸² Vadász Éva: Fuchs Ávrám: Én voltam az *Új Kelet*-ben Mister Izrael. *Új Kelet*, 2019. február 1. <https://izraelinfo.com/2019/02/01/fuchs-avram-en-voltam-az-uj-keletben-mister-izrael/> (Utolsó letöltés: 2020. április 28.)
- ⁸³ Kishont Ferenc: Ernő bácsi. *Új Kelet*, 1960. szeptember 2., 3.
- ⁸⁴ Marton Ernő: A sajtószabadság megvalósítói. *Új Kelet*, 1956. március 30., 3.
- ⁸⁵ Schön Dezső: Harminchárom év... *Új Kelet*, 1960. szeptember 26., 1.
- ⁸⁶ Marton Ernő: A számvetés napján. *Új Kelet*, 1958. szeptember 14., 1–2.
- ⁸⁷ Yechiam Weitz: *The Man Who Was Murdered Twice: The Life, Trial and Death of Israel Kasztner*. Jerusalem, Yad Vashem, 2011; Dan Porat: *Keserű számvetés. A náci kollaborációval vádolt holokausztütlélők ellen indított izraeli perek*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2020, 220–226.
- ⁸⁸ Weitz: *The Man...* i. m., 352.
- ⁸⁹ A Grünwald per 50-ik napja. *Új Kelet*, 1954. július 2., 11; Krausz Miklós. *Új Kelet*, 1954. július 4., 3.; Komoly Ottó özvegye... *Új Kelet*, 1954. július 11., 5.
- ⁹⁰ Danzig Hillel... *Új Kelet*, 1954. augusztus 16., 4.
- ⁹¹ Egyetlen vádpont kivételével felmentették Grünwald Malkiét. *Új Kelet*, 1955. június 23., 1.
- ⁹² Kasztner Rezső levele *Az Idő* szerkesztőségéhez. *Az Idő*, 1955. június 30., 1.
- ⁹³ Fáy Kornél: Az ítélet. *Izraeli Képeslap*, 1955. június 29., 2–3.
- ⁹⁴ Marton Ernő: Dr. Kasztner Rezső. *Új Kelet*, 1957. március 17., 1.
- ⁹⁵ Teljes rehabilitáció dr. Kasztnernek. *Új Kelet*, 1958. január 16., 1–2.
- ⁹⁶ Meghalt Marton Ernő. *Új Kelet*, 1960. augusztus 29., 1.
- ⁹⁷ Az *Új Kelet* ázkára keretében hódolt Marton Ernő emlékének. *Új Kelet*, 1960. szeptember 5., 1.
- ⁹⁸ Meghalt Sauber Sándor. *Új Kelet*, 1961. szeptember 10., 11.
- ⁹⁹ Faragó Miklós: Búcsú Jámбор Ferenctől. *Új Kelet*, 1964. május 15., 1, 23; Meghalt Jámбор Ferenc. *Új Kelet*, 1964. május 15., 24.
- ¹⁰⁰ Olosz Levente: Jámбор Ferenc, az *Új Kelet* egykori felelős szerkesztőjének öröksége. *Izraelinfo.com*. 2019. július 19. (<https://izraelinfo.com/2019/07/19/jambor-ferenc-az-uj-kelet-egykori-felelos-szerkesztojenek-oroksege/>) (Utolsó letöltés: 2020. május 8.)
- ¹⁰¹ Schön Dezső: Meghalt Jámбор Ferenc. *Új Kelet*, 1965. június 27., 1.
- ¹⁰² Barzilay István halálára. *Új Kelet*, 1981. július 24., 4.
- ¹⁰³ Borbándi Gyula: *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia*. Hága, Mikes International, 2006, 268.
- ¹⁰⁴ Elhunyt Dán Ofry, az *Új Kelet* volt főszerkesztője. *Szombat*, 2004. február 10. <https://www.szombat.org/birek-lapszemle/elhunyt-dan-ofry-az-uj-kelet-volt-foszerkesztoje> (Utolsó letöltés: 2020. május 8.)
- ¹⁰⁵ Egervári Vera: Emlékek a tel-avivi szerkesztőség életéből. *Új Kelet*, 2018. december (100 éves jubileumi szám). 28–31.
- ¹⁰⁶ Tóth Livia: Akit a szerelem sodort Izraelbe. Beszélgetés Erős-Hajdu Szilviával, az *Új Kelet* című, magyar nyelvű hetilap főszerkesztőjével. *Hét Nap*, 2013. november 13. <https://betnap.rs/cikk/Akit-a-szerelem-sodort-Izraelbe-15540.html> (Utolsó letöltés: 2020. május 8.)
- ¹⁰⁷ Vári György: Véget ér egy kis magyar sajtótörténelem. *Népszabadság*, 2015. július 28. <http://nol.hu/belfold/veget-ert-egy-kis-magyar-sajtotortenelem-1554227> (Utolsó letöltés: 2020. május 8.); Háberman Zoltán: Az *Új Kelet* megszűnése. *Mazsibisz*, 2015. október 15. <https://mazsibisz.hu/birek-a-zsidó-vilagbol/mazsibisz-birek/haberman-zoltan-az-uj-kelet-megszunese> (Utolsó letöltés: 2020. május 8.)
- ¹⁰⁸ Az *Új Kelet* havilap weboldala. <https://ujkelet.com/index.php/rolunk/#page-content> (Utolsó letöltés: 2020. május 8.)
- ¹⁰⁹ Az *Új Kelet Online* weboldala. <https://ujkelet.live/impreszum/> (Utolsó letöltés: 2020. május 8.)